

повезују научна егзегеза и теологија Цркве, драгоцен је као расадник идеја и смерница за писање црквених проповеди на широки спектар теолошких тема које се срећу у *Саборној посланици Јаковљевој*, и коначно подстицајан је пример како се хришћански дискурси доводе у везу са другим монотеистичким

религијским дискурсима, како на теолошком, тако и на нивоу свеукупног црквеног живота.

Предраг Драготиновић
(pdragutinovic@bfspc.bg.ac.rs)

*Православни богословски факултет
Универзитета у Београду*

□

УДК: 271.222(497.11)-773-9(082)(049.32)
271.222(497.11)-9(082)(049.32)

Теолошки погледи / Theological Views
Година / Volume LIV
Број / Issue 3/2021,
стр. / pp. 507–511.

DOI: <https://doi.org/10.46825/tv/2021-3-507-511>

Игор Ивковић, ур.,
Зборник радова: 800 година аутокефалности Српске
Православне Цркве у Епархији тимочкој

Зајечар: Епархија тимочка Српске Православне Цркве, 2020.

409 стр.; илустр.; 25 cm

ISBN 978–86–913903–8–9

У редовима који следе сажето ће бити приказан садржај зборника који је приређен поводом значајног осмовековног јубилеја аутокефалности Српске Православне Цркве. У овом издању је сабрано тринаест научних радова, један приказ догађаја и два приказа књига. Аутори

текстова настојали су да систематизују постојећу грађу која се тиче црквене прошлости на простору Тимока и Крајине, затим да поставе нове проблеме као и да понуде нека решења. Обрађене теме су бројне и обухватају области историје, археологије и уметности. Мултидисциплинар-

ни приступ, овде често примењиван, утицаће на студиозност истраживачке мисли. Неће бити сувишно поменути и то да је већина истраживача својим биолошким пореклом са простора који истражује, на којем егзистира и ствара. Постојеће историјске чињенице аутори су, као сукцесори једног почасног скупа научника, поткрепљивали наводима старије литературе, већ широко прихваћене, дајући посебан акценат истраживачком раду и научном доприносу историчарке уметности Бранке Кнежевић (1922–2021). Ништа мање су показали стваралачку живахност и истраживачку проницљивост те су показали нове правце у проучавању богатог, али још увек недовољно елаборираног, духовног и културног наслеђа у овом делу наше земље. Разноврсном фокусу аутора нису измицале ни личности и догађаји, нити топоси, који год период био у питању: касна антика, средњи век, нови век или савремено доба, при чему је истакнуто интензивно преплитање верских и културних утицаја. У свему томе се сублимира свештена историја Цркве у Тимочкој Крајини, која на том простору постоји од периода раног хришћанства па до наших дана.

Прва два текста зборника говоре о периоду раног хришћанства на североисточном простору провинције Горња Мезија

(Moesia Superior). Са посебном пажњом се указује на врло драгоцене писане изворе и археолошке остатке ранохришћанске културе. Као два најзначајнија топоса представљени су урбани центар Акве код данашњег Прахова (Aque) и царска палата Феликс Ромулијана код Гамзиграда (Felix Romuliana). У свом тексту под називом *Црква у источној Србији од антике до турској освајања*, Гордан Бојковић се осврће на ранија истраживања античке историје на овом простору. Мапирајући важне топониме, креира путну мрежу и тиме указује на важне локалитете раног хришћанства. Указује на археолошке доказе да се у Ромулијани развијао својеврстан хришћански центар већ од IV века. Дакле, аутор издваја како античке тако и средњовековне топосе за разумевање црквене организације све до доласка Турака на ове просторе. Маја Живић и Горан М. Јанићијевић у свом раду *Истраживање хришћанске историје и културе на територији данашње Епархије тимочке* пажњу усмеравају на споменичко наслеђе и при чему студиозно трагају за идентитетом неофита Дасијана из Аквиса и Епископа (?) Гауденција из Ромулијане. Бављење касном антиком закључују питањем црквене јурисдикције на овом подручју, због чега свакако фигурирају два чувена хришћанска центра: код Прахо-

ва и код Гамзиграда. Средњовековни период тумаче кроз споменике хришћанске културе у: књажевачком, зајечарском, неготинском, кључком, ртањском, бољевачком и сокобањском крају. Овде је посебно важно преиспитивање досадашњег датирања живописа Богородичине цркве у Доњој Каменици.

Следећи текстови су у знаку идентификовања светих личности везаних историјски са подручје данашње јурисдикције Епархије тимочке и креирања својеврсног диптиха светих локалне Цркве, као и у светлу одавања признања дугогодишњем истраживачу средњовековних цркава и манастира на овом подручју, претходно поменутој Бранки Кнежевић. Оно што спаја светачке личности и историчарку уметности Бранку Кнежевић јесте њено проучавање историје, архитектуре и сликарства манастира Крепичевац. Сада је овај манастир посматран у контексту једног култа о којем досад није много писано. Реч је о старцу Јосифу из Крепичевца који је сахрањен уз јужни зид Богородичине цркве у Крепичевцу. У Прилогу за уобличавање *дигијиха свейих Епархије тимочке* Лазар Љубић излаже преглед потенцијалног диптиха светих, те потом у тексту *Манасѿир Крепичевац и култ старца Јосифа* сажима резултате Бранкиних истраживања и још једном подсећа на ванред-

ни значај овог споменика у светлу његове обнове, али и отвара нови правац у истраживању. Љубић указује на један позно-средњовековни монашки култ који, како се чини, оживљава у наше време. Хвата се у коштац са проблемом идентификације непознатог монаха, старца Јосифа. Исти аутор, са пуним поштовањем према досадашњем раду Бранке Кнежевић, приређује и Библиографију Бранке Кнежевић, док Горан М. Јанићијевић пише о *Истраживачком раду Бранке Кнежевић на подручју Епархије тимочке*, одајући захвалност и чинећи омаж тако

овој госпођи. Опсежна истраживања ове историчарке уметности и њена дугогодишња усмереност ка споменичком наслеђу најпре Лапушње, Крепичевца, а потом и Вратне и Манастирице, завређује посебну пажњу одавања научног признања. Радом о светом Никодиму Тисманском закључују се средњовековне теме. *Свети Никодим Тисмански у историјском и духовном њамћењу* носи назив рада Драгане Ј. Јањић и Горана М. Јанићијевића. Значај Светог Никодима Тисманског је тумачен кроз призму унапређења монашког и духовног живота у Крајини, као и заснивања монашких обитељи манастира Вратна и Манастирица. У раду се истиче значај овог светог исихасте у областима кнеза Лазара, имајући у виду његову улогу у измирењу Српске и Цариградске Патријаршије, али и антиунионистичко деловање на простору Видина.

Небојша Ђокић представља текстове *Списак цркви неходећи се у окружју крајинском и описаније сваке цркве по наособ у цјелом њеном састојанију и Манастири и цркве у ошћинама Бољевац и Бор изграђене до Другој светској раша*. Први текст садржи детаљан попис манастира и црква на територији источне Србије из 1836. године. Овде може да се сазна какав је био инвентар тимочких цркава. Подаци представљају по први пут објављену

архивску грађу из Архива Србије. Књаз Милош је представљен као духовни обновитељ на овим просторима. У другом тексту, пошто најпре констатује оскудност извора, Ђокић излаже познате чињенице из историје црква и манастира у општинама Бољевац и Бор, саграђених до Другог светског рата. Занимљивост је та што је у време ослобођења од Турака само једна црква била активна на овим просторима, а то је већ поменути манастир Крепичевац. Тада је започета градња неколико цркава и неколико их је обновљено.

Нарочито посвећено, у зборнику је писано о двојници славних тимочких епископа, великих јерараха, Мелентију Вујићу, који је скончао живот као Хиландарац, и Иринеју Ђирићу, који је скончао на катедри епископа бачких. Они су, с правом се може рећи, утемељили и иницирали духовни препород Епархије тимочке. Ауторка Александра Новаков у свом раду *Милентије Вујић, ректор Призренске богословије* сагледава и представља ову свестрану личност у светлу његовог рада у Призрену. Ректор Призренске богословије Мелентије Вујић одиграо је значајну улогу као обновитељ школског система. Повећао је број ученика и наставника и увео нове предмете у образовни систем. Образован, предузимљив и енергичан, изабран је касније за

Епископа тимочког. Монах Игнатије Марковић, аутор текста *Епископ тимочки (1919–1921) и бачки (1921–1955) др Иринеј Гирић — исповедник православа*, на особити начин оживљава ову светачку личност заборављеног епископа у нади да ће подићи свест о подвизима поменутог. Кроз писане изворе др Иринеја Гирића, Марковић сагледава живот, дело и енормни значај овог исповедника за историју Српске Православне Цркве. Дошавши на место Епископа тимочког после Првог светског рата 1919. године, имао је велики задатак да обнови духовну свест нашега народа. Највише је то постигао својим беседама. Исте године он је присуствовао и Конференцији свих цркава у Женеви. Као свестрана личност, био је и уметнички надарен. У прилог томе сведоче цртежи пејзажа, црква и манастира Епархије тимочке. Након две године постављен је за Епископа бачког. У својој старости био је неправедно мучен од стране нечовечних.

У наставку, протојереј Игор Ивковић пише о *50 свештеника Епархије тимочке пострадалих од Бујара и комуниста у 20. веку*, користећи досад необјављене изворе. Састављајући мартиролог тимочких свештенослужитеља, страдалих на најбруталније и најсвирепије начине, он речима блаженопочившег Митрополита видинског

Доментијана истиче значај ових мученика како за српски, тако и за бугарски православни народ. Исти аутор потписује текст *Веронаука у зајечарској гимназији у прошекла два века* који завређује читалачку пажњу тиме што открива наставни план и наставна средства за предавање веронауке у најстаријој школи у граду и околини. Приказујући климу духовног живота у датим околностима, аутор оцењује квалитет верске наставе. Изворна хришћанска теологија и живоучешће у црквеном животу је, како аутор истиче, главна тема верске наставе.

Како је речено, зборник на крају садржи приказе двеју књига. То је, пре свега, приказ Горана М. Јанићијевића монографије *Богословија Светиої Саве 1836–2016*. монаха Игнатија Марковића, али и приказ Александра Раковића монографије *Летопис Тимочке епархије 1934–2014*. протојереја Игора Ивковића. У зборнику се такође налази и *Летопис Епархије тимочке за 2019. годину — јубилеј 8 векова аутокефалности Српске Православне Цркве*, који је потписао хроничар протојереј Игор Ивковић.

Милица Михајловић Антонијевић
(milicanmihajlovic@gmail.com)

Филозофски факултет
Универзитета у Београду

□